View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE
provided by DSpace@FSM Vakif University

# Kültürel Mirası Korumada Katılımcılık

Hakan Melih Aygün*

### Özet

*Dünyada olduğu gibi ülkemizde de kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları kapsamında yürütülen, "sponsorluk uygulamaları", "yap işlet devret", "restore et işlet devret", "kar ortaklığı" gibi kamu-yerel-sivil-özel işbirliğini destekleyen faaliyetlerin, kültürel mirasın sürdürülebilir anlayışla (evrensel koruma ilkeleri temelinde) korunmasına yönelik uygulamalarda anahtar görev görebileceği değerlendirilmektedir.*

*Bu uygulamalar sayesinde korunması gerekli kültür varlıkları ve alanlarının, kamu kaynakları dışındaki kaynaklarla da ihya edilmesiyle bu evrensel değerlerin gelecek kuşaklara bırakılması sağlanabilir. Bu bağlamda, sivil mimarlık örnekleri, anıtsal yapılar ve kentsel sit alanlarında gerçekleştirilebilen bu uygulamaların daha sistemli hale getirilmesinin yanı sıra, ülkemizin arkeolojik alanlarında da kullanılabilir bir yöntem olarak geliştirilmesi bu çalışmanın temel hedefini oluşturmaktadır. Çalışmada ülkemizdeki mevcut yasal düzenlemeler tartışılırken, uluslararası ölçekte katılımcı süreçler ve kültür varlıklarının fonksiyonel kullanımlarıyla ilgili bazı tespitlere yer verilecek, bir taraftan da korumada katılımcı süreçlerin gerekliliği tartışılacaktır. Ülkemizdeki kültürel mirasın korunmasında bir "kültürel miras politikası" nın varlığının önemi ve gereğinin yanı sıra, nasıl ve hangi kriterleri gözeten bir politika olması gerektiği de ortaya konulacaktır.*

***Anahtar Kelimeler:*** *Kültür Varlıkları, Kültürel Miras, Katılımcılık, Sürdürülebilir Koruma, Sponsorluk.*

## *Participatory Cultural Heritage Protection*

### *Abstract*

*As similar cases in the world, corporate social responsibility activities, such as sponsorships, Built-Operate-Transfer arrangements, Restore-Operate-Transfer contracts and profit sharing projects, that support collaboration among public-civil society-business can have a key role in the sustainable conservation of cultural heritage both in Turkey.*

*Through such collaborations that serve universal conservation principles, cultural areas and assets can be preserved for future generations without dependence on public funding. This study aims to develop such corporate social responsibility applications that have already been known in urban architecture structures, monuments and urban preservation cites in a systematic way as a conservation method to be used in archaeological sites in Turkey. The study discusses current legislation in Turkey (in terms of cultural conservation) within the context of participatory conservation approaches at global scale. While elaborating methods of functional use of cultural assets, it also questions the necessity of participatory approaches in cultural conservation. The study argues for the significance of a "cultural heritage policy" in the conservation of cultural heritage in Turkey, while laying out the general framework of criteria of such policy.*

***Key Words:*** *Cultural Assets, Cultural Heritage, Sustainable Conservation, Cultural Heritage Policy, Sponsorship.*

* Antropolog, Sosyal Çevre Bilim Uzmanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müze Araştırmacısı,

## Giriş

Son on yıldır antik tiyatroların yanı sıra pek çok anıtsal yapının ve alanın restorasyon uygulamaları, alan yönetim planları ve benzeri uygulamaların üstlenilmesi karşılığında, bu alanların tahsisine yönelik yerel yönetimler ve özel sektörden talepler geldiği bilinmektedir. Diğer taraftan bu kültür varlıklarımız ve alanlarımızın ihyası için ayrılan kamu kaynakları da oldukça kısıtlıdır[1]. Bu çerçevede, mesleki sorumluluk ve sektörel gereklilikten yola çıkarak, kültür varlıkları ve alanlarının ihya edilmesinde önemli bir sinerji yaratacağı öngörülen bazı yeni düzenlemeler yapılmasına yönelik "akılcı arayışlara" ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu arayışlar, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında tescilli kültür varlıklarının "sponsorluk" ve "teşvik" gibi farklı düzenlemelerle ihya edilmesi ve gerçekleştirilecek uygulamaların öncelikli olarak evrensel ölçekte kabul gören koruma ilkelerine uyarlı olması temel şartına bağlıdır. Bu hususun tartışmanın ele alınacağı platformun belirlenmesinde önemli bir unsur olduğu değerlendirilmektedir.

Çalışmada, öncelikle kültür varlıkları ve alanlarının ihyası temel ekseni üzerinde, koruma uygulamalarına yönelik mevcut yasal düzenlemelerdeki tezatlar ile teşvik ve sponsorluğa yönelik düzenlemelere değinilecek, ardından koruma kullanma dengesi ve tescilli kültür varlıklarının ihyası ele alınacak ve son olarak da bu konuda dünyadaki ilkesel yaklaşımlardan örneklere yer verilecektir.

Bu çalışma, kültür varlıklarının korunması konusunda düşünsel bir süreç oluşturularak, ihtiyaç duyulan fikirlerin ele alınabileceği platformun uluslararası ölçekte kabul görebilecek kendi özgün kuramını oluşturması gereğini savunmaktadır.

## 1. ÜLKEMİZDE KORUMA MEVZUATINDA KATI(LIMCI) SÜREÇLER

Ülkemizde kültür varlıklarının korunmasına yönelik kurumsal düzenlemelerin tarihçesine bakıldığında, köklü bir "kültür mirası" kültürüne sahip olduğumuz söylenebilir. Ancak, yüzyıl içerisindeki koruma uygulamalarında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile önemli bir merhale kat edildiği genel kabul gören bir değerlendirmedir. Özellikle 2004 yılında 5226 sayılı Kanunla getirilen taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması, katkı payı, alan yönetimi ve Koruma Uygulama ve Denetim Büroları'nın valilikler ve belediyeler bünyesinde kurulması gibi değişikliklerin koruma uygulamalarına sağladığı katılımcı süreçler[2], 2863 sayılı Kanunu daha da önemli bir noktaya taşımıştır.

Amacı "*korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek*" olarak belirtilen 2863 sayılı Kanunun kapsamı ise "*korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve*

[1] Kültür ve Turizm Bakanlığı 2009 yılı bütçe ödenekleri toplamı 1 milyar 5 milyon 896 bin YTL olup, bunun genel bütçeye oranı binde 4'ten daha azdır. Bakanlığın yatırım programına bakıldığında ise kültür sektörü projelerine ayrılan ödeneğin 142 milyon 492 bin TL olduğu görülmektedir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2008: 18-19)

[2] Buradaki katılım vurgusu çok yönlüdür. Örneğin, "taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması" ile devletin katılımı; "katkı payı" ile önce vatandaşın ardından yerel yönetimlerin katılımı; "alan yönetimi" ile ise sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve vatandaşın katılımı sağlanmaktadır.

*bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar*" şeklinde belirlenmiştir. Aynı Kanunun 51. maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlenmesi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun görev ve yetkileri arasında yer almakta olup; 61. maddesinde ise "*Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır.*" ibaresi yer almaktadır.

Dolayısıyla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında, "varlık" ya da "alan" olarak tescile değer görülen "kültür varlıkları" ve "sit"lerle ilgili her türlü uygulama ve değerlendirmeye ilişkin işlemler, öncelikli olarak (üst ölçekte) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları ile özelde Koruma Bölge Kurullarının kararları doğrultusunda gerçekleştirilebilmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun (K.T.V.K.Y.K), 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararında arkeolojik sit "*İnsanlığın var oluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar*" olarak tanımlandıktan hemen sonra I. Derece Arkeolojik Sit ise "*korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları*" olarak tanımlanmakta olup bu alanlarda gerçekleştirilebilecek uygulamalarla ilgili ayrıntılar sıralanmıştır. Yine aynı bölüm altında II. Derece Arkeolojik Sit "*Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır*" şeklinde tanımlanmış ve bu alanlarda hangi faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği sıralanmıştır.

Görüldüğü üzere, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun kendisinde kısıtlayıcı bir hüküm bulunmamasına karşın, ilke kararı ve yönerge gibi alt düzenlemelere göre I. ve II. derece arkeolojik sitlerde restorasyon uygulamalarının gerçekleştirilmesi karşılığında, alanın/varlığın kullanımına yönelik tahsis uygulamaları imkan dahilinde görülmemektedir.

Tüm bu söylemlere karşın, bugün hala 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanları, 658 sayılı ilke kararındaki "*korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır*" tanımına rağmen, kısa süreli (düzenlemedeki adıyla "süreli kullanım") olarak çeşitli etkinlikler için tahsis edilebilmektedir. Her ne kadar bilimsel kriter ve kullanım ilkeleri yeterince belirlenmeden gerçekleştirilse de kamuoyunun kültür varlıklarıyla iç içe geçebilmesi, değerlerle yoğrulabilme ve onları yaşama katarak sahip çıkılabilmesi açısından bu uygulama da sevindirici bulunmaktadır. Söz konusu "tahsis" uygulamalarının ilk bakışta herhangi bir inşai ya da fiziki müdahaleyi doğrudan içermediği, dolayısı ile ortada bir sorun olmadığı zannedilse de tahsis uygulamasıyla gerçekleştirilmesi düşünülen faaliyetin (yani alana yüklenmesi öngörülen fonksiyonun, örneğin antik tiyatroların yine tiyatro olarak kullanılması gibi), alana 658 sayılı ilke kararında "I. derece arkeolojik sit" tanımında yer alan "*korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları*" tanımının ötesinde, yeni ve farklı bir fonksiyon yükleyeceği, bu durumda da tahsis uygulamasının ilke kararı ile çelişeceği açıktır.

Diğer taraftan, taşınmaz kültür varlıklarına yönelik tahsis ve kiralama işlemleri 2004 yılında yürürlüğe giren "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 13. ve 14. Maddeleri Gereğince Yürütülen İşlemlere İlişkin Yönerge" ile yürütülmektedir. Yönergenin Başvuru Değerlendirme Kri-

terleri başlıklı 9. maddesinin de restorasyon/ihya uygulamaları karşılığında, tahsis ve benzeri nitelikteki taleplerin değerlendirilerek kültür varlıklarının menfaatlerini desteklemeye yönelik girişimlerde bulunulmasına cevaz vermediği görülmektedir. 9. maddenin bir başka özelliği ise hem kendi içinde hem de 658 sayılı ilke kararı ile çelişiyor olmasıdır. Şöyle ki; 9. maddenin birinci bendinde, I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarında kalan taşınmaz mallarla ilgili kullandırma yöntemleri de zikredilerek herhangi bir kullandırılmaya izin verilmeyeceği belirtilirken, üçüncü bendinde çevre düzenleme projelerinin yapılmış olma şartını getirerek, projelerin uygulanması için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına tahsis yapılabileceği belirtilmektedir[3]. Yine çevre düzenleme projeleri ile I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarında (ki bu alanlar 658 sayılı ilke kararında "bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlar" olarak belirtilmektedir) kullanım kararları getirilerek, I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarına ilke kararına aykırı olarak, açıkça zikredilmeden yeni fonksiyonlar yüklenmektedir. Bu durum aslında bir taraftan 2863 sayılı Kanunda yer almayan bir hususta kapalı bir mesleki tutuculuğu gözler önüne sererken, dolambaçlı yollarla kamuoyunun ve sektörün genelinin açık ve net olarak anlamasına mani ve sadece yönetim kademesinin yorumuna muhtaç bir nitelik kazandırmaktadır[4].

Aynı şekilde, 714 sayılı K.T.V.K.Y.K ilke kararı uyarınca örenyerlerinde gerçekleştirilecek ünitelerin Bakanlıkça kiraya verilebileceğinin zikredildiği 9. maddenin dördüncü bendinin de I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarında kullandırmaya uygun görüş vermeyen birinci bentle örtüşmediği görülmektedir.

Tüm bu tespitler ışığında, K.T.V.K.Y.K'nın 714 sayılı ilke kararının, aslında yukarıda dile getirilmeye çalışılan tüm sorunların farkındalığı izlenimini vermekte olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü, 714 sayılı ilke kararı içindeki söylemlere bakıldığında, adeta 658 sayılı ilke kararının bir katalizörü olarak ele alınmıştır. Arkeolojik sitler için, 658 sayılı ilke kararında dile getirilen "*bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır*" ifadesinin 714 sayılı ilke kararıyla bir anlamda "koruma kullanma dengesi" içerisine alınması, tamamıyla gerekli ve "pratik bir uygulama" yöntemi olarak görülmektedir. Ancak, 714 sayılı ilke kararı içerisinde "*I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki örenyerlerinde açığa çıkarılan…*" ibareleri ile başlayan ve koruma kullanma dengesi sağlamaya çalışan ilke kararında "arkeolojik sit" ve "örenyeri" kavramlarının sanki birbirinden çok farklı kavramlarmış gibi zikrediliyor olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. "Örenyeri" kavramının yasadaki, "arkeolojik sit" kavramının ise ilke kararındaki tanımlarına bakıldığında, örenyerinin arkeolojik sitle birebir örtüşen, zaman zaman sit alanının

[3] Hem Kanunda olmayan kısıtlayıcı hükümleri alt düzenlemelere koyarak korumacılığın adeta tekelci bir yapıya dönüştürülmesi, hem de kurumlardan gelen taleplere "hayır" denmesi için, Kanunda herhangi bir ibare bulunmaması nedeniyle, yapılan alt düzenlemelerden her biri önceki düzenlemeyi aşmak için ortaya konmakta bu da yeni kaotik yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Burada tahsis işlemlerinin "özellikle örenyeri bağlamında gelir getirici niteliği ile DÖSİMM yetkisine bırakılması", "hatta bu alanlarla ilgili Maliye Bakanlığı ile bir protokol imzalanması", "bu protokolün belli başlı alanlarla sınırlı olması", "tüm bunların ötesinde bu işlemler gerçekleştirilirken 658 sayılı ilke kararının dikkate alınmaması" hususları üzerinde ayrıntıları ile durulması gereken değerlendirmeye muhtaç bir alan olarak görülmektedir. Bu detaydaki bir değerlendirmenin, çalışmayı ana ekseninden uzaklaştıracağı düşüncesi ile ele alınmamıştır. Ancak söz konusu protokol kapsamında DÖSİMM tarafından alanların sürdürülebilirliği için önemli anlaşmalar yapılmakta olduğu bilinmektedir.

[4] Efes Antik Kenti ve Pamukkale Hierapolis Antik Kenetlerinde bu maddeden istifade edilerek ya da edilmeden, ancak aynı temel amacı güderek, (Maliye Bakanlığı ile imzalanan protokole dayanılarak) uzun dönemli tahsislerin gerçekleştirildiği bilinmektedir.

içinde ayrılan bir bölüm olabileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle geniş açıdan bakıldığında, 714 sayılı ilke kararının genel olarak yerinde, çağdaş, koruma kullanma dengesini gözeten, sorumlulukları paylaştıran bir yapıda olduğunu, ancak 658 sayılı ilke kararında yer alan I. ve II. Derece arkeolojik sitle ilgili "*bilimsel amaçlar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır*" tanımlamasıyla üst ölçekte çeliştiği değerlendirilmektedir.

Yine 701, 715 sayılı K.T.V.K.Y.K ilke kararları incelendiğinde, aynı durumun bu ilke kararlarında da tezahür ettiği görülmektedir. Bunun temel nedeninin ilke kararlarının pek çoğunda hissedilen ve en belirgin şekilde 658 sayılı ilke kararında görülen 2863 sayılı Kanunun önüne geçme fiili durumudur. Bu durum "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 13. ve 14. Maddeleri Gereğince Yürütülen İşlemlere İlişkin Yönerge" için de geçerlidir. Bu fiili durumun ortadan kaldırılmasına yönelik pek çok girişimin "*vatandaşın koruma olgusunda değişime ve gelişime hazır olmadığı*" yönündeki genel söylemlerle geri çevrildiği sektörde kanıksanan bir yaklaşımdır[5]. Ancak korumadan sorumlu ana kurumlarca gereken adli ve idari mekanizmaların gerektiği gibi kurulması, bu değişimin yaşanmasını kolaylaştıracağı gibi korumaya çağdaş ve yenilikçi bir anlayış getirilebilecek ve koruma[6] topyekûn bir seferberliğe dönüşebilecektir.

Dünyada kültürel mirasın korunmasında yenilikçi, duruma özgü, akılcı modeller geliştirilirken ülkemizde kültür varlıklarının korunmasına yönelik düzenlemelerle ilgili süreçlerin sadece bürokrasinin malum yapısına bırakılması evrensel koruma ilkeleriyle ne ölçüde bağdaştırıldığı sorgulanması gereken bir husus olarak değerlendirilmektedir. Özdoğan (2006: 59) bu durumu şöyle açıklıyor; "*Arkeoloji ile ilgili olarak, tepkiye dayalı, yasakçı bir bürokratik sistemimiz vardır. Özendirici, geliştirici olmaktan çok, sınırlamaya, çok sıkı bir denetim getirmeye yönelmiştir. Daha doğrusu ancak bürokratik olarak denetleyebileceği kadar çalışılması, sistemimizin özünü oluşturur*. Dünyada artık "arkeopark" kavramının neredeyse popülerliğini kaybetmeye başladığı bir çağda, arkeolojik alanları sadece "*bilimsel amaçlar dışında aynen korunacak alanlar*" olarak görmenin nasıl savunulabileceği açıklama bekleyen bir konu olarak sektörün karşısında durmaktadır".

Kültürel mirasın korunması ile ilgili uluslararası otoritelerin ülkemizde yenilikçi yaklaşımlarla ilgili öneriler getirdiği alanlarda dikkatlerden kaçmaması gereken ayrıntılar barındırmaktadır. Bu alanlar içerisinde en iyi iki örnek İstanbul'da Marmaray Kazıları sırasında Yenikapı'da ve Sultanahmet'teki Four Seasons Oteli ek inşaatı sırasında açığa çıkan arkeoljik alanlardır. Yenikapı'da açığa çıkarılan arkeolojik alanın bilim dünyasında yarattığı sinerji bilinmektedir. Bu alanla ilgili kamu ve yerel yönetimlerin ortaklaşa yürütmekte oldukları çaba pek çok övgü almaktadır. Bu alan-

[5] Oysa uluslararası ölçekte katılımcı süreçlerle ilgili çok daha ileri fikirler yıllardır dile getirilmektedir. Örneğin ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nün (ICOMOS 1990) altıncı maddesinde "Arkeolojik mirasın korunmasını teşvik için yerel ilgi ve katılım etkin olarak araştırılmalı ve desteklenmelidir. Bu ilke özellikle yerli halkın ve yöresel kültür guruplarının mirası söz konusu olduğunda önemlidir. Bazı durumlarda anıt ve sitlerin korunmasını ve yönetimini yerli halka bırakmak doğru olabilir." ifadesi dahi yer almaktadır.

[6] "Koruma" kavramı korunma kavramıyla birlikte, 2863 sayılı Kanunun 3. maddesinde taşınmaz kültür varlıkları için (tabiat varlıklarına da atıf yapılarak), "*muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri*" olarak tanımlanmıştır. Koruma kavramı ile ilgili meslek disiplinlerinin her birinin bakış açısına bağlı olarak pek çok tanım yapılmıştır ve yapılabilir. Ancak Nara Bildirgesinin (1994) tanımlar başlığı altında yer alan koruma tanımının (Koruma; Bir yapıtı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, maddi olarak korunmasını sağlamaya ve gerektiğinde restore ederek değerlendirmeye yönelik tüm işlemleri içerir. (Asatekin 2004:85) çok daha geniş bir anlama sahip olduğu görülmektedir. Bu tip tanımlamaların yasanın algılanması ve sahiplenilmesini sağlayacağı değerlendirilmektedir.

la ilgili UNESCO Dünya Miras Merkezi / ICOMOS Ortak Heyeti İnceleme Raporu'nda (2008: 36) burada yürütülen çalışmaların heyet tarafından memnuniyetle karşılandığı belirtilerek "*arkeolojik kalıntıların müzecilik esaslarına uygun bir şekilde sergilenmesi için bir konseptin geliştirilerek buraya inşa edilecek metro istasyonunun tasarımın dahil edilmesi önerilir*" denilmektedir. Four Seasons Oteli ek inşaatı sırasında açığa çıkarılan arkeolojik alanla ilgili olarak Rapor'da (2008: 37,46)

"*Kazı projesi, kamuya açık olacak yeni bir arkeoloji parkı, turizm ve kültür alanında sürekli, ziyaretçilere açık olarak sergilenecek olan yoğun arkeolojik kurtarma çalışmalarını kapsamaktadır. Heyetimiz bu alanı kiralayan Sultanahmet Turizm Şirketinin, Associazione Palatina-Istanbul ile işbirliği yaparak bölgenin Sultanahmet çekirdek alanı için teklif edilen arkeolojik parkura dahil edilmesini sağlamasını önerir*"

denilmektedir. Yine raporun önerileri arasında (2008: 7) "*Alana dair genel anlayışı ve yorumu iyileştirmek için, daha geniş bir bilinçlendirme programı çerçevesinde Arkeoloji Parkı, Turizm ve Kültür Alanı da dahil olmak üzere, sit yorumları için yeni girişimler, Sultanahmet gezi parkurları ve Bizans'ta gezintiler mümkün mertebe işbirliği içinde yürütülmeli/entegre edilmelidir*" ifadeleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere uluslararası ölçekte dikkatlerin çekildiği bir alanda mevzuatımızda yer almayan yeni/likçi öneriler gelebilmektedir. İşin daha ilginç boyutu ise bu önerilerin mevzuata takılmadan uygulanıyor olmasıdır. Öneriler, bu alanlar arkeolojik alanlar olmasına karşın uygulanabilmekte, 658 sayılı ilke kararına takılmamaktadır. Çünkü bu alanlardan ilki tarihi yarımada kapsamında *tarihi kentsel sit* içerisinde kalıp, arkeolojik sit ilan edilmesi düşünülmemiş; ikinci alan ise *kentsel arkeolojik sit* içinde kaldığı için 658 sayılı ilke kararına takılmamıştır. Burada sorgulanmak istenen, ne bürokrasinin akılcı hamleleriyle kendi kurallarını nasıl yok saydığı ile ilgili çıkarılacak ders ne de bu alanların neden arkeolojik sit ilan edilmediği hususudur. Üzerinde durulması gereken ve çalışmanın ortaya çıkmasındaki temel düşünce, neden aynı akılcı, üretken, çözümcül, modern yaklaşımın sürdürülebilir bir arkeolojik miras yönetimi için ortaya konması konusundaki katı tutumun sorgulanmadığı hususudur.

Kültürel mirasın korunması ile ilgili dikkat çekilmesi gereken bir başka husus ise doğrudan katılımcılığı ilgilendirmektedir. 2863 sayılı Kanunun 58. maddesinde yer alan "*ilgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilir*" ibaresi gereği toplantılara ancak oda düzeyinde olan sivil yapılanmalar katılabilmektedir. Bilindiği üzere "oda" statüsü mevzuatımızda özel bir düzenleme olup, Kanun maddesinde atıf yapılan "ilgili meslek odaları" statüsünü taşıyan ve bu toplantılara tereddütsüz olarak katılabilen sadece "Mimarlar Odası" ve "Şehir Plancıları Odası"dır.

Kültürel mirasın korunması, fiziksel ve kültürel çevre gibi pek çok farklı disiplinin birlikte çalışmasını gerekli kılan multi disipliner bir birlikteliği gerekli kılmaktadır. Bu çok yönlü yapının en akılcı ve etken desteklenebileceği yapı ise Sivil Toplum Kuruluşları (STK) olarak görülmektedir. Uluslararası nitelikte olan ICOMOS ve ICOM gibi STK' larının yanı sıra ülkemizde ulusal ölçekte de koruma alanında köklü STK bulunmaktadır. Bunlardan ilk akla gelenler Tarihi Kentler Birliği, ÇEKÜL, TAÇ Vakfı, Kültürel Mirasın Dostları Derneği, Müzeciler Derneği, Arkeologlar Derneği, Anadolu Sanat Tarihçiler Derneği, TEMA Vakfı, Geyre Vakfı ve benzeri yapılanmalardır. Bu yapılanmaların ülkemizdeki kültürel mirasın korunması sürecinde sarf ettikleri çabalar ve yaratmaya çalıştıkları duyarlıklar kamuoyunca yakından takip edilmektedir.

Ancak koruma sürecine ilişkin temel kararların alındığı koruma bölge kurullarının toplantılarına bu sivil toplum örgütleri katılım sağlayamamaktadır. Sivil toplum örgütlerinin kültürel mirasın korunması ile ilgili kararların alınmakta olduğu koruma bölge kurulu toplantılarında yer almaları ile ilgili katılımcı düzenleme mutlaka yapılmalıdır. Hatta bu katılımın sadece gözlemci sıfatı ile değil koruma bölge kurullarında, kurulun yapısına bağlı olarak uygun sayıda STK temsilcilerine oy hakkı verilmesi yönünde daha kapsamlı bir düzenlemeyi içermesi önerilmektedir[7].

## 2. ÜLKEMİZDE KORUMADA KATILIMCI SÜREÇLERLE İLGİLİ DİĞER YASAL DÜZENLEMELER

Ülkemizde kültür varlıklarının korunması ile ilgili temel yasal düzenleme 2863 sayılı Kanun olmakla birlikte kültürel mirasın korunmasına yönelik katılımcı süreçler içeren, 2863 sayılı Kanuna ya da bu Kanun kapsamındaki kültür varlıkları ve alanlarıyla ilgili olan çeşitli etkinliklere yönelik atıflar yapılan başka düzenlemeler de bulunmaktadır.

Bu düzenlemelerden 5225 sayılı Kültür Yatırım ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, koruma uygulamalarına yönelik katılımcı bir sürecin devletçe resmi olarak desteklendiğinin Kanunla ortaya konduğu en önemli düzenlemelerden biri olup, bu husus Kanunun amaç bölümünde tüm açıklığıyla ortaya konmaktadır. Kanununun 4. maddesinde teşvik veya indirime konu olacak çeşitli faaliyetler belirtilmiş olup, maddenin "c" bendinde 2863 sayılı Kanuna doğrudan atıf yapılarak, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının Teşvik Kanunu kapsamında kullanılabileceği açık bir biçimde belirtilmektedir.

Diğer taraftan, 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda, 5228 sayılı "Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un 28. ve 32. maddeleri ile kültürel alandaki destek (sponsor) faaliyetlerinin teşvik edilmesi için kültürel faaliyetleri destekleyen gerçek veya tüzel kişilere bazı vergi avantajları sağlanmıştır.

5422, 193 ve 5225 sayılı Kanunlarla, 2863 sayılı Kanunu ilgilendiren hususlarda, "genel" yani tüm kurum, kuruluş ve kamuoyunu ilgilendiren boyutta söylemler geliştirildiği Kanunların ilgili bölümlerinden açıkça anlaşılmaktadır.

Bir başka açıdan bakıldığında, yürürlükte bulunan 658 sayılı ilke kararında I. ve II. derece arkeolojik sitlerin "*korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları*" şeklinde tanımlanması nedeniyle restorasyon, bakım onarım vb. uygulamaların gerçekleştirilmesi karşılığında, arkeolojik alan ya da alan içerisindeki yapının kullanımına yönelik tahsis uygulaması da imkan dahilinde görülmemektedir. Oysa, 5225 sayılı Kanun'un 4. maddesinin "c" bendinde "2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının, bu Kanunun amacı doğrultusunda kullanılması" hususu açıkça belirtilmekte ve 2863 sayılı Kanunda bu yönde kısıtlayıcı bir hüküm bulunmamaktadır.

[7] Bu konu koruma bölge kurullarında ele alınan konunun niteliğine bağlı olarak (örneğin arkeolojik alanlarla ilgili ise farklı, kentsel sitlerle ilgili ise farklı, doğal sitlerle ilgili ise farklı STK olarak) katılımın türü, aritmetik yapı ve benzeri pek çok husus göz önünde bulundurularak düzenlenebilir. Ancak çalışmanın ana çizgisinin korunması adına konunun detaylarına bu çalışmada daha fazla girilmeyecektir.

Bunun yanı sıra, kamu tüzel kişiliklerinin sahip olduğu taşınmazlardan kamu hizmeti için gerekli olmayanlarının her tür yatırımlarda değerlendirilmesi çeşitli Kanunlarla teşvik edilmiştir. Zaman içinde Kanunlardaki eksiklikler ve uygulamada ortaya çıkan ihtiyaçlara göre gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Öyle ki, Kanunlar ve yönetmeliklerde bu yönde sıkça yapılan değişikliklerin yatırımcılara ne gibi imkân ve teşvikler getirdiğini takip etmek oldukça zorlaşmıştır (Demir 2009: 18).

Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Kanunlarında yapılan değişikliklerle, kültürel alanda ve özellikle kültürel mirasa yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerin desteklenmesi için yapılan harcamalarda vergi matrahından %100 indirim olanağı getirilmiştir. Benzer şekilde 2004 yılında yürürlüğe girmiş olan 5225 sayılı Kültür Yatırım ve Girişimlerini Teşvik Kanunu kapsamında, yatırımcı ve girişimcilerin kültürel alanda yatırım yapmalarını teşvik etmek amacıyla, kültürel altyapı ve işletme hizmetleri alanında yapılan çalışmalar için kurum ve kuruluşlara önemli kolaylıklar sağlanmıştır. Ayrıca, bu Kanuni düzenlemelerle kültür ve tabiat varlıklarını koruma ve yaşatma anlayışının geliştirilmesi ve toplumda "koruma kültürünün geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması[8]" bağlamında büyük gelişmeler sağlanacağı da öngörülmektedir. Koruma kullanma dengesi sağlanarak alınacak olan teşvik edici tedbirlerin koruma uygulamaları ilkelerine ve bu süreçler öngörülerek kültür varlıklarını sadece görerek değil; onlarla birlikte yaşayarak, onlara dokunarak, onları soluyarak toplumsal bir olgu olarak yaşanması 5225 sayılı Kanun'un temel felsefesini oluşturmaktadır. Yine 5228 sayılı Kanunla kültür varlıklarının korunması için önemli bir seferberlik başlatılabileceği öngörülmektedir.

Bu tespitler ışığında, 2863 sayılı Kanunun alt düzenlemelerinde, 5422, 193 ve 5225 sayılı Kanunlarda kültür varlıkları ile ilgili zikredilen hususlara yönelik gelişebilecek (restorasyon, bakım, onarım, kullanım vb. gibi) taleplere yönelik koruma-kullanma dengesi gözeterek, bilimsel ilke ve kriterlerden ödün vermeden, sosyal sorumluluk uygulamaları ya da yatırım faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik gerekli düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği açıktır.

Bu zorunluluk kapsamında yürütülen çalışmalardan ilki 22.07.2008 tarih ve 745 sayılı K.T.V.K.Y.K ilke kararıdır. Ancak, 745 sayılı ilke kararı da 714 sayılı ilke kararı gibi 658 sayılı ilke kararını değiştirmek yerine yeni bir ilke kararı olarak yayınlanmıştır. 658 sayılı ilke kararında yer alan "*bilimsel faaliyetler dışında aynen korunacak alanlar*" ifadesinin çıkarılması yerine bu alanlarda gerçekleştirilebilinecek faaliyetler için her biri 658 sayılı ilke kararını adeta yalanlar biçimde, yeni bir ilke kararı ihdas edilmesi, ilke kararlarının tutarlılığının sorgulanmasına zemin hazırlayan gereksiz bir ısrar olarak görülmektedir. Bu durum ele alınması ve üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husus olarak koruma sektörünün karşısında durmaktadır.

Ülkemizde ve dünyada kültürel miras alanında duyarlılık sahibi olan herhangi bir kurum ya da kuruluşun kazı alanlarının uluslararası ölçekte kabul gören koruma ilkelerinden taviz vererek salt turizm gerekçesiyle kullanıma açılmasına taraf olması düşünülemez. Böylesi tartışmaya dahi açılması mantık çizgisi dışında bir uygulamayı, koruma kullanma dengesi içerisinde tolere edilebilecek unsurların dışına taşıyarak anlaşılmaz bir keşmekeşe sürüklemek ise 658 sayılı ilke kararının şu anki durumu olarak özetlenebilir.

[8] Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu (Antalya 2002) sırasında oluşturulan "Tarihi Kent Dokularının Korunması Sürecinde Koruma Kültürünün Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması" III. Komisyon'un çalışma konusunu oluşturmakta olup komisyon raporunda (s. 146-159) konu ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

*Bilimsel dayanaktan yoksun "yasakçı" bir yaklaşım çerçevesinde yapılandırılmaya çalışılan koruma anlayışı nasıl "sürekli ve dengeli gelişme" sağlayacak ve nasıl katılımcı bir süreç oluşturabilecektir?* sorusu bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki temel argümanlardan birini oluşturmaktadır. Her ne kadar farklı yöntemlerle ve yeni bir ilke kararına gerek olmadan hayata geçirilebileceği değerlendirilse de, 745 sayılı ilke kararının içinde barındırdığı anlayışın, yasakçı yaklaşımların çok üzerinde, bir arkeolojik alanın bilimsel kriterler çerçevesinde koruma bölge kurulunca uygun bulunan koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi dahil her ölçekteki projeler doğrultusunda yönetim alanı ve yönetim planı göz önünde bulundurularak, varsa kazı başkanı, yoksa müze müdürlüğü görüşleri alınmak suretiyle ve daha da önemlisi, herhangi bir amaç için değil, bakımı, onarımı, restorasyonu yapılması ve değerlendirilmesi amacıyla tahsis yapılabilmesi yönünde kapsamlı ve koruma-kullanma dengesi gözeten bir düzenlemedir.

Bu nedenle, 745 sayılı ilke kararı ve bu yönde geliştirilecek akılcı modellerin, sağlıklı bir uygulama modeline kavuşturulması ile kültür varlıklarının kısıtlı kamu imkânlarının yanı sıra "sürekli ve dengeli gelişme" sağlayan bir yönetim modeli çerçevesinde, yeni kaynaklar yaratılacağı böylece, kaynakların "damladan" "denize" dönüştürülerek kültür varlıklarının ihya edilmesine önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Teşvik ve sponsorlukların daha etkin bir şekilde yürütülebilmesi yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektörün desteğiyle mümkün olabilecektir. 5225 sayılı Kanun, koruma anlayışına yeni bir boyut olarak "yaşatma anlayışı"nı kazandırmaktadır. Böylece restore edilen, düzenlenen, ihya edilen tarihi eserlerimiz toplumla buluşabilecek, koruma ve yaşatma prensibinin kitlelerce benimsenmesi sağlanabilinecektir.[9]

## 3. KORUMA-KULLANMA DENGESİ ve KATILIMCILIK

Ülkemizde koruma sektörü, kültürel zenginlik açısından dünyada bir eşinin daha bulunmadığı kabul gören topraklarımızdaki kültür varlıkları ve sit alanlarında edindiği birikimle önemli bir kurumsal bellek ve kimlik oluşturmuştur. Ancak sektörün, önemli bir etken olan ekonomik destekten yeteri kadar yararlanamaması nedeni ile özellikle koruma uygulamalarında "sürekli ve dengeli gelişme" ülkemizde yeterince sağlanamamaktadır.

Örneğin, yerleşim merkezlerinin dışında yer alan ya da güvenlik önlemleri ile korunamayan sit alanları ve örenyerleri bir anlamda kaderleri ile baş başa bırakılmakta ve her geçen gün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Kent içi ya da yakın bölgelerde bulunan kimi sitler ise kentlerin çöküntü alanları görünümündedir. Hali hazırdaki yasal düzenlemelerin "kullanarak koruma", "koruma kullanma dengesinin sağlanması" hususlarındaki yetersizlikler nedeniyle de bu

[9] Bazı kesimler tarafından "…*Anayasanın güvencesi altında olan kültürel değerlerimizin tüzel kişilere verilmesi veya kullandırılması geriye dönüşü mümkün olmayan tahribatlara neden olacaktır*..." söyleminin yoğun biçimde kullanıldığı bilinmektedir. Bu yaklaşım, bugün ancak skolâstik çağda bilime inanmayan düşünce ile özdeşleşen bir tavır olmanın yanında, sahip olunan yetkinin ya da kültürel miras alanındaki birikimin farkındalığı konusunda da soru işaretleri oluşmasına neden olmaktadır. Ülkemizde gerçekleştirilen kimi başarılı uygulamaların yanı sıra, bazı kurumlarca gerçekleştirilen uygulamaların uluslararası standartlarda olmadığı yönünde yapılan eleştiriler kültür varlıklarına gönül verenlerin bildiği bir hususdur. Bu konuda uluslararası ölçekte yapılan önemli güncel eleştirilerden biri UNESCO Dünya Miras Merkezi/ICOMOS Ortak Heyeti İnceleme Raporunda (8-13 Mayıs 2008) görülmektedir (Ayrıntılı bilgi için; http://whc.unesco.org/en/sessions/32COM/documents/, adresinde bulunan WHC-08/32. COM/7B.Add.2 (Addendum 2: State of conservation of the properties inscribed on the List of World Heritage in Danger), dokümanı sayfa 24). Ancak raporda vurgulandığı üzere, temel hedef söz konusu yöntemden vazgeçmek değil restorasyon projelerinin uluslararası standartlara kavuşturulmasını sağlamak olmalıdır.

alanlar yerel ve idari yapılanmalar için kaynak ayrılması belki de en son düşünülen alanlar haline gelmişlerdir[10].

Arkeolojik alanlar, kentlerle fiziksel olarak bütüncül planlama ilkesi çerçevesinde ele alınırken, bu alanların bir yandan kentlilerle bütünleşmesi de önemli görülmektedir. Ancak bu bütünleşme için gereken optimal erişilirliğin sağlanmasıyla halka bu özgül kentsel hizmet verilirken arkeolojik alanların ve yakın çevresinin özgünlüğünün bozulmamasına özen gösterilmeli, bu alanlar hava kirliliği, kötü denetlenmiş turizm, yapılaşmanın kötü etkilerine karşı korunmalıdır (Tankut 1991: 21-22). Bu hassasiyetler çerçevesinde, *kentsel bilgi birikim sürecinin temel kaynak alanları olarak arkeolojik mirasa konu olan koruma alanlarının, sürdürülebilir korunmasına yönelik planlama arayışları nasıl bir yöntem izlencesi eşliğinde ele alınmalıdır?* ya da *arkeolojik miras alanlarına yönelik sürdürülebilir koruma-geliştirme stratejileri nasıl belirlenmelidir?* sorularına cevap aranmalıdır (Özcan vd.2008: 2).

Eğer gerçekten dünya kültür mirasının önemli bir kesimine sahipsek, bununla övünmek kadar, buna sahip olmanın bazı sorumlulukları ve yükümlülükler getirdiğini de kabul etmemiz gerekir. Bunların başında, ham ve tanımsız şekilde duran kültür varlıklarını bilgiye dönüştürmemiz, bunları toplumun sosyal zenginliğine katmamız ve aynı zamanda da gelecek kuşaklara koruyarak aktarmamız gelir (Özdoğan 2006: 65).

Genel olarak ülkemizdeki, pek çok antik şehir, tiyatro, akropol, odeon vb. alanların kamu ve yerel yönetimlerin mevcut ekonomik imkânları ve mevzuattaki hali hazır düzenlemeler göz önüne alındığında, bilimsel kazıların ve restorasyon uygulamalarının tamamlanarak ayağa kaldırılabilmesi için, yüzlerce yıl sürebilecek emek ve çok yüksek bir finansman gerektiği bilinmektedir. Mevcut imkân ve düzenlemelerle gelecek nesillerin dahi söz konusu antik şehir ve tiyatroların ayağa kaldırıldığını görme imkân ve ihtimali bulunmamaktadır. Oysa günümüz teknolojik imkânları ve yaratılabilecek ekonomik kaynaklar sayesinde özellikle antik kentler bağlamındaki sitlerin tümü olmasa bile önemli bir kısmının ayağa kaldırılmasının sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Ülkemizde 2863 sayılı Kanun kapsamında kalan kültür varlıkları ve sitlerle ilgili istatistiki verilere bakıldığında sit bazında arkeolojik alanların, taşınır eserler bazında da arkeolojik eserlerin çokluğu dikkat çekmektedir[11]. Bu hususun, mevcut durum tespitinden bir basamak öteye taşınarak, bilginin sektörel anlamda realizasyona dönüştürülmesi[12], mesleki bir sorumluluk olarak algılanmalıdır.

---

[10] 2863 sayılı Kanunun 12. maddesi kapsamında sağlanan "taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı payı uygulaması" nın bu alanların ihya edilmesi için oldukça önemli bir düzenleme olduğu değerlendirilmektedir. Ancak ülkemizde bu alanların çokluğu göz önüne alındığında bu uygulamanın da yeterli olduğunu söylemek olası değildir.

[11] 2008 yılı sonu itibari ile Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzelerde 709.789 adedi arkeolojik, 271.487 adedi etnografik, 1.776.739 adedi sikke, 118.047 adedi tablet, 53.820 adedi mühür ve baskısı, 4518 adedi arşiv vesikası, 41.314 adedi el yazması ve 11.393 adedi diğer eser grupları olmak üzere toplam 2.987.107 adet eser bulunmaktadır (BİMER162751 Sayılı Başvuru). 2863 sayılı Kanun kapsamında ülkemizde toplamda 10627 adet sit bulunmakta olup bunların dağılımları şu şekildedir. Arkeolojik Sit Alanı 8.573; Doğal Sit Alanı 1.234; Kentsel Sit Alanı 230; Tarihi Sit Alanı 146; Diğer Sit Alanları (Üst üste sit alanları) 411; Kentsel Arkeolojik Sit Alanı 33. (http://www.kvmgm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF03077CA1048A183464FCDB8C1B1E6E40) 06.04.2010 19:00

[12] Bilinen, açığa çıkarılan arkeolojik değerlerimizin çokluğunun yanında, henüz bilinmeyen, açığa çıkarılamayan pek çok değerin de ülke olarak sahibiyiz. Ancak bu değerlere sahip olmanın ötesinde, bu değerlerle ilgili bilgiler, ulusal ve uluslararası ölçekte, gerekli yeterlilikte (yoğunlukta) paylaşılamamaktadır. Bilginin değere dönüştürülmesi yani realizasyonunun sağlanması yine aynı türdeki bilginin daha rahat üretilmesini sağlayan bir kaynak olarak görülmelidir.

Özdoğan (2006: 9-11) "bilgi", "kültür varlığının topluma kazandırılması" ve "gelecek kuşaklara aktarımı" olmak üzere "kültür varlığı" tanımının üç ana ayağı olduğunu ve ayaklardan ilk ve en temel olarak gördüğü ayak olan "bilgi"nin, günümüzde diğer ayaklardan kısmen arka planda kaldığının altını çizmektedir.

Ancak bilginin, özellikle de kültürel mirasla ilgili bilginin, elde edilmesi için gerekli etkenlerin varlığı da unutulmamalıdır. "İdari kararlılık" ve "destek", "disiplinler arası ve toplumsal birliktelik" (katılımcılık), "ekonomik yeterlilik" ve "teknolojik yetkinlik" bu etkenlerden ilk akla gelenler olarak sıralanabilir. Bu etkenlerden her biri kendi içinde, bilginin elde edilme süreci, yöntemi ve içeriğini etkileme gücüne sahip çeşitli ayrıntılar barındırmaktadır. Ancak, yöntem bilimsel açıdan süreci inşa etmek gerekirse, "idari kararlılık" ve "desteğin" ilk, "disiplinler arası ve toplumsal birlikteliğin" ikinci ve sırasıyla "ekonomik yeterlilik" ve "teknolojik yetkinliğin" yer alacağı değerlendirilmektedir. İndirgemeci bir yaklaşımla, katılımcı süreçlerin kültür varlıklarının "sürekli ve dengeli gelişmesine" katkı sağlayacağı temel prensibine dayanan bu çalışma, sorunun çözümünü, yukarıdaki sistematik dizge temelinde (öncelikli olarak) idari destek ve kararlılık zeminine oturtmaktadır. Gerekli yasal ve yönetsel düzenlemelerin yapıldığı bu zeminde katılımcı süreçlerin hayata geçirilmesi ve bu yöntem sayesinde de ihtiyaç duyulan ekonomik ve teknolojik gereksinimlerin sağlanabileceği öngörülmektedir. Bu amaçla koruma ile ilgili uluslararası ölçekte pek çok kurum ve kuruluş tarafından da tavsiye edilen çeşitli ilkesel düzenlemelerde de öngörüldüğü şekilde, ulusal ihtiyaçlar ve hassasiyetler ölçeğinde ivedilikle;

- arkeolojik kazı politikası,
- restorasyon uygulamaları temel ilkeleri ve etik kuralları,
- taşınmaz kültür varlıkları, standardı, tespit kriterleri ile tespit ve tescil politikası,
- taşınmaz kültür varlıklarından yararlanılmasında dikkat edilecek unsurlar ve etik kurallar

belirlenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Ancak, kültürel mirasın korunma ve yaşatılması sorumluluğunun toplumun her kesimine ait olduğu temel fikrinden yola çıkarak, bu çalışmaların yoğunluğunu sivil toplum örgütlerinin oluşturacağı bir yapılanma içerisinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Kültürel mirasın korunması, içinde bulunduğumuz çağda zorlaşan ekonomik koşullar ve nüfus artışının yarattığı rant baskısının da önemli etkisiyle, gün ve gün daha da zor bir boyut kazanmaktadır. Çözüm aranan pek çok konu, özelliklede kültürel ya da doğal çevre sorunları ile ilgili konular tartışmaya açıldığında, uzun uzun değerlendirmelerden sonra oluşan sonuç bildirgelerinde mutlaka eğitim hususunun yer aldığı bilinmektedir. Hemen tüm otoriteler kültür varlıklarının korunmasında eğitimin belki de en önemli aktör olduğu yönünde görüş birliği içerisindedir. Buna karşın, eğitim müfredatında bu konunun yeterince ele alındığı söylenemez. Ancak, eğitimin günümüzde yasaklar üzerinden sağlanmaya çalışılan, ancak başarı düzeyi tartışılır olan kültürel mirasın korunma sürecini, yaratılacak duyarlılıkla tartışmasız bir başarıya sürükleyeceğine inanılmaktadır. Kültürel mirasın korunması sürecinde eğitimin rolü ve önemi konusu başlı başına ele alınması gereken ve bu

Buna örnek olarak, arkeolojik alanlarda elde edilen verilerden yola çıkarak alanların 3d modellemelerinin yapılması ve bunun pazarlanması ya da yine arkeolojik alanlardan elde edilen veriler ışığında bu alanların interaktif metotlarla kullanımının sağlanması verilebilir.

çalışmanın ana ekseni dışında kalması nedeniyle, eğitim olgusunun farkındalık yaratma ve duyarlılık gösterilmesini sağlama yönleriyle bireysellikten katılımcılığa giden yolda sağlayacağı önemli katkının vurgulanması yeterli görülmektedir.

Bilim adına ve bilim için geliştirilmesine çaba sarf edilen teknoloji de, artık insanoğlunun hayal sınırlarını zorlayan bir noktaya ulaşmıştır. Yeraltındaki kültür varlıklarının tespitinden kültür varlıklarının morfolojisindeki bozulmalara kadar, restorasyon uygulamalarında kullanılan fotogrametrik ve üç boyutlu yazılımlardan, eserin ait olduğu antik dönemin modellenmesine kadar pek çok yöntem artık teknolojinin kültür sektörüne sunduğu nimetlerdir. Ayrıca, eserlerin kullanımları ile ortaya çıkabilecek risklerin analizleri ve hatta simülasyonları da yine bilgi teknolojileri yardımıyla kolayca gerçekleştirilebilinecek işlemler olarak karşımızda durmaktadır. Ancak, teknolojik alt yapıyla desteklenen yukarıda örneklerle açıklanmaya çalışılan olanaklardan yararlanabilmenin de belli başlı maliyetlerinin olduğu bilinmektedir.

Korumanın pahalı bir müdahale olduğu sezilmekte, ama korumada kaliteyi etkilemeden maliyeti azaltacak yöntemler üzerinde durulmamaktadır. Bu nedenle, koruma projelerinde maliyet konusu hep kaynak yetmezliği sorunu ile özdeşleşmekte; kaynak çoğaltmak ise genellikle kaynak aramak/bulmak yöntemi ile sınırlanmaktadır. Oysa bütçe gelirlerini arttırmak, projeler için parasal destek istemek gibi kaynak arama yöntemlerinin ötesinde, eldeki kaynakları en iyi kullanma ve en önemlisi kaynak yaratma stratejilerini geliştirmek bir zorunluluktur (Bademli 1997: 31).

Koruma uygulamalarına yönelik "sürekli ve dengeli gelişme" süreçlerinin hayata geçirilmesi için ya ekonomik olanakların kullanımına dönük akılcı politikalar geliştirilecek ya da öncelikle ülkenin ekonomik anlamda pek çok sorunsalının çözümlenmesi ve sıranın "kültür" ve "kültür varlıkları"na gelmesi ve bu alanda kamusal bir duyarlılık ve bilinç oluşana kadar beklenmesi gerekecektir. Ancak görülmektedir ki, bu karar bir tercih bir seçim yapma özgürlüğünün çok ötesinde, alternatiflere bakıldığında, üzerinde düşünülmesi bile gerekmeden üstün kamu yararı[13] kapsamında verilmesi gereken bir karar olarak görülmektedir.

Özellikle ülkemizin kültürel alandaki zengin mirası düşünüldüğünde bu mirasın korunmasına yönelik (başta ekonomik olmak üzere) tüm sorumluluğun Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sırtına bırakılıyor olmasının yanı sıra, bu evrensel sorumluluğun paylaşılmasında yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve toplumun her kesiminin bu katkı dışında bırakılması, kültür varlıklarının korunmasına yönelik katılımcı politikaların üretilmesinde büyük bir eksik olarak değerlendirilmektedir.

"Tarihi mirastan herkes sorumludur"[14]. Bu nedenle, temel prensiplerin kabulü üzerinde mutabakat sağlanan koruma süreci ve uygulamalarında yetkinin paylaşılması ve ekonomik katılımın sağlanması zorunlu görülmektedir.

---

[13] Üstün kamu yararına yönelik, Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve pek çok İdare Mahkemesi kararları bulunmaktadır. Bu kararlardan Bursa 2. İdare Mahkemesi'nin, 25.05.2006 tarih ve 2005/1080 sayılı kararında zikredilen "hukuk literatüründe, üstün kamu yararı kamu sağlığı ve milli güvenlik gibi toplumsal menfaatler ile çevre ve doğal kaynakların sağladığı yaşamsal faydaların bir bütünü olup her türlü ekonomik gaye ve kazançtan daha öncelikli olan en üst toplumsal yararı ifade etmektedir." ifadesi üstün kamu yararını kavramını uygulamaya dönük tanımlayan belirgin bir söylemdir.

[14] Tarihi Kentler Birliği'nce 19 Nisan 2003 günü Amasra'daki forumda yapılan değerlendirme ve dilekler Bartın-Amasra Bildirgesi olarak ilan edilmiştir. Bildirgede "Tarihsel Mirastan Herkes Sorumludur" başlığı altında ortak miras için kamu-yerel-sivil-özel birlikteliğin güçlendirilmesine de öncelik verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Katılımcı politikalar sayesinde sağlanması öngörülen katkılarla öncelikle arkeolojik alanlarda yürütülen bilimsel kazı faaliyetleri, restorasyon proje ve uygulamaları, alan yönetim planlarının hazırlanması çalışmalarına hız verilmesi önerilmektedir. Bilimsel çalışmaların tamamlanması ve sitlerin ihyasının ardından, alanlar için çevre düzenleme proje ve uygulamaları, yürüyüş yollarının yapılması yönetim planlarının hazırlanması gibi alanın kullanımına yönelik geliştirici tedbirlerin de bu yöntemle ivedilikle tedariki sağlanabilecektir. Hatta alanların özelliklerine bağlı olarak, kimi alanlarda bu faaliyetlerin birlikte yürütülebileceği de değerlendirilmektedir.

Katılımcılık adına, bir başka saha olan kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin ülkemizde kültür varlıklarının sürdürülebilirliğine yönelik yeteri kadar etkin olduğu söylenememekle birlikte, son yıllarda sponsorluk uygulamalarındaki yasal düzenlemelerle birlikte bu alanda, az da olsa bir talep artışından söz edilebilmektedir. Özellikle "üçüncü sektör[15]" kapsamında yoğunlaştırılacak faaliyetler kültür varlıklarının "sürekli ve dengeli gelişimi" için önemli bir etkinlik sahası yaratabilir.

Tüm bu imkân ve olanaklardan yararlanabilmek için koruma ilkelerinden taviz verilmeden, korumanın topluma rağmen değil, toplumla birlikte yapılması temel prensibine de uygun olarak, kamu kaynakları dışındaki olanakların sektöre entegrasyonunun sağlanması gerekli görülmektedir.

Kültürel mirasın korunmasında etkili yöntemlerden birinin de kültür turizmi olduğu bilinmektedir. Kültürel mirası korumada turizmin etkisi (WTO 2001: 85-96) ele alındığında doğru ve bilimsel koruma yaklaşımlarında turizm, kültür varlıklarının korunmasına ekonomik katkı sağlayacak bir araç olarak görülürken (Uygur vd. 2007: 42), ülkemiz tamamen bu bilimsel yaklaşımın tersini benimsemiş ve bu tavır çok büyük kabul görerek, turizm amaç olarak benimsenmiştir. Kültür varlıklarının korunmasında önemli bir potansiyel olan turizm olgusunu bir tehdit olmaktan çıkaracak doğru ve dengeli bir politikanın kurulması (Asatekin 2004: 59-61) önemli ve ivedilikle gereklidir.

Elbert[16] (2003) kitle turizminin kültürel miras üzerindeki etkisine şu ilginç örnekle benzetme yapıyor; "Turizm evdeki ateşe benzer. Yemek de pişirebilirsiniz, evi de yakabilirsiniz!". Ancak amaç evi yakmak olmadığına göre, içinde bulunduğumuz çağda ateşten korktuğu için yemek yememek, ülkemizde kültür ve turizm sektörleri arasındaki mevcut durumun basit biçimde örneklendirilmesidir. Dünya'da turizmin kültür üzerindeki etkileriyle ilgili tespitler ve ortaya çıkabilecek sonuçlar artık bilimsel dayanaklarla ortaya konularak (WTO 1999: 57-61) bu konunun tartışma konusu dahi olmaktan çıkarıldığı görülmektedir. Akılcı yaklaşımlar bu alanda da galip gelerek, sürdürülebilir turizm (Özbey 2002: 68-84) arayışıyla birlikte "kültür turizmi"nin etkili biçimde hayata geçirilmesinin yerel-evrensel, sosyal-kültürel, ekonomik-prestij, değerler açısından önemini ortaya koymuştur. Ülkemizde de zaman kaybedilmeden kültür ve turizm sektörleri arasında dünyadaki örneklerden de yararlanılarak kültür turizminin akılcı modelleri hayata geçirilmelidir.

Nihai olarak, karşılıklılık ilkesine bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, kültürel alanda yürütülen "kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları", "sponsorluk uygulamaları", "şartlı bağış[17]" uygu-

[15] "Üçüncü sektör" kavramı, "kâr amacı olmayan sektör", "devlete ait olmayan" ve "ticarî amaçlı kurulmamış" kurum ve organizasyonları temsil etmektedir. "Sivil toplum", "bağımsız sektör", "gönüllü sektör", "sosyal sektör", üçüncü sektör için – doğru veya yanlış - kullanılan diğer isimlerdir. Kâr amacı olmaması, bu sektörde organizasyon ve kurumların kâr etmediği anlamına gelmez. Buradaki kâr kavramı iş dünyasındakinden farklıdır. Çünkü Üçüncü Sektör Kurumları sahiplerine ya da yatırımcılarına kâr transferi amacıyla kurulmamıştır. Var olma nedenleri belirli bir misyonu yerine getirmektir (Öner 2010:5).

[16] Avrupa Konseyi Kültürel Politika ve Politik Hizmet ve Faaliyetler Dairesi Başkan Yardımcısı.

[17] Kamu yararına kullanılmak üzere kamu idarelerine yapılan şartlı bağış uygulaması 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi

lamaları ya da kültür turizmi kapsamındaki "yap işlet devret", "restore et işlet devret[18]", "kar ortaklığı" gibi kamu-yerel-sivil-özel işbirliğini destekleyen her türdeki uygulamanın evrensel koruma ilkeleri temelinde, kültürel mirasın korunmasını sağlayarak, "sürekli ve dengeli gelişme" de anahtar görev görebileceği değerlendirilmektedir.

Kamunun yanında, yerel yönetimler, üçüncü sektör ve özel sektörün sivil mimarlık örnekleri, anıtsal yapılar, kentsel sit ve ülkemizin arkeolojik alanlarının ihyasına katılımının sağlanmasına yönelik yenilikçi fikirler geliştirilerek, "sürekli ve dengeli gelişme"ye dayalı orta ve uzun vadeli bir yönetim modeli oluşturulması için gerekli yasal düzenlemeler ve stratejik planlar oluşturulmalıdır. Korumanın korkulan ya da bilinmezlik çizgisine sürüklenen ve bunun zorunlu bir kader olduğunun kabullenilmeye çalışıldığı anlayış içerisinde bu önerilerin ne algılanması ne de hayat bulması olası değildir. Akıl ve bilim çaresizlikleri yok etme, korkuları ortadan kaldırma yönündeki azmini kültür varlıklarının "sürekli ve dengeli gelişimi" için de ortaya koymaktadır.

Vauzelles-Barbier'in (1978) kentleri yeniden canlandırma ve katılma senaryosunda, bir yöntem önerisinde[19] bulunduktan hemen sonra belirttiği gibi; Bu söylediklerimiz mükemmel katılmanın özetidir. Fakat tümüyle ütopik şeyler olarak görülebilirler. Ama, böyle bir ortak planlama sürecine ve etkinliğine bir yeniden canlandırma uğraşına ulaşılamaz gözüyle bakılması, insan yerleşmelerinin gerçekten demokratik bir biçimde yönetilebileceğine olan inancı sarsar (Keleş 1984: 47-71).

Janning'in belirttiği gibi (Durna vd. 2002: 55-75) "sürekli ve dengeli gelişim" için stratejik yönetim çerçevesinde mutlaka sorulması gereken sonuçları, program ya da ürünü, kaynakları ve süreçleri yakından ilgilendiren aşağıdaki dört temel soru;

- Neye ulaşmak istenmektedir?
- Bunun için ne yapılmalıdır?
- Hangi kaynaklar kullanılmalıdır?
- Nasıl yapılmalıdır? (İzlenecek süreç ne olmalıdır?)

sorularak gerekli üst ölçekli ulusal planlar vakit kaybetmeden hazırlanmalıdır.

---

ve Kontrol Kanunu'nun 40. Maddesi kapsamında gerçekleştirilmektedir.

[18] Restore Et İşlet Devret modeli Vakıflar Genel Müdürlüğünce yoğun biçimde başvurulan bir uygulamadır. "10.09.2008 tarih ve 26993 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Vakıf Kültür Varlıklarının Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiraya Verilmesi İşlemlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" çerçevesinde, gerçekleştirilen uygulama ile harabe durumdaki pek çok eserin, uzun süreli kiralama karşılığında restorasyonu (ihya edilmesi) sağlanmaktadır.

[19] Vauzelles-Barbier makalesinin "Yeniden Canlandırma ve Katılma Senaryosu" bölümünde katılımcı süreçlerin toplumsal-kültürel gelenek ve uygulamalara göre önemli değişiklikler gösterdiğini örneğin siyasi partiler ve toplumsal sınıflar arasında işbirliği olanaklarının çok değişken bir yapıya sahip olabileceği dolayısı ile örnekleri birbirleriyle karşılaştırmanın pek de anlamlı sonuçlar doğurmayacağından bahseder. Bu bölümde üç senaryoyu ele alan yazarın üçüncü senaryosu ilgi çekicidir. Aslında ilgi çekici bir başka nokta yazarın bu senaryoyu 1978 yılında kaleme almasıdır. Yazar üçüncü senaryoyu katılım sürecinin bütün ilgililerce aynı zamanda istendiği bir senaryo olarak ele almıştır. Bütün yurttaşlara açık ve tam bir bilgi sağlanan ve edinilen yeni bilgilerle sürekli devinim kazanan bu senaryoda karar vericiler ve teknik ekip sadece ihya edilecek kent dokusu ile ilgili değil; siyasal, toplumsal, ekonomik ve beşeri etmenler üzerinde çalışmalara katkı ve katılım sağlayabilecek kişi ve yapılanmaları da sürece dahil eder. Akçal çerçevesi ayrıntıları ile ortaya konan proje karma nitelikteki kümelerce hazırlanır. Ortaya çıkan planlar bir iş birliğinin ürünüdür ve aynı şey ortaya çıkabilecek yeni yönetimsel önlem ve düzenlemeler içinde geçerli olabilir. Senaryoya göre, bu sürece katılan ilgililerin işbirliklerini uygulama evresine kadar devam ettirmeleri hatta kentlerin iyileştirilmesi ve yeni kolaylıklar onların gözetimi altına konulacaktır. Senaryonun sonunda yazar; katılanlara, bu tesisleri işletme sorumluluğunun yüklendiği bazı ülkelerde görülmekte olduğunu belirtilmektedir.

Bu sayede korunması gerekli kültür varlıklarının kamu kaynakları dışındaki kaynaklarla ihya edilmesi ve onların yeniden yaşamaya başlaması sağlanabilecektir. Çaresizlik daha da ileri bir söylemle becerisizlik ne köklü koruma kültürümüze ne de ulusal ahlakımıza yakıştırılacak bir tutum değildir. Kültürel ve doğal varlıklarımızla ilgili çözüm üretmede cesur davranılması konusunda Atatürk'ün Millet Çiftliğindeki köşkle ilgili kararı[20] unutulmaması gereken bir örnek olarak zihinlerde yer bulmalıdır.

## 4. DÜNYADA KORUMA KULLANMA DENGESİ VE İŞBİRLİĞİ GÖZETEN BAZI İLKESEL DÜZENLEME ÖRNEKLERİ

Bademli' nin (1997:31) belirttiği gibi, koruma projelerinin kaynak yaratıcı olarak tasarlanması ve projenin yarattığı kaynakların proje içinde kalmasının sağlanması koruma hedefli gelir getirici kullanımların önerilmesini öngörmektedir. Ancak, bu yaklaşım koruma ve kullanma dengeleri açısından hassas bir konu olabilmektedir. Korunması gereken doğal ve tarihi değerleri, koruma ilkelerinin müsaade ettiği oranda kullanıma açmak ve bundan elde edilecek kaynakları yine korumada kullanmak sürecinde, proje üzerinde denge sağlamak ile uygulamada denge sağlamak arasında büyük farklar olmaktadır. Öyle ki, korunması gereken bir değeri kullanıma açmak, son tahlilde o değerin tahribine neden olmak anlamına gelebilmektedir. Bu bakımdan, turizm ve benzeri amaçlı işlevlendirmeler yoluyla korunması istenen değerlerin ekonomik kaynak olarak harekete geçirilmesi ancak, akılcı planlama yöntemleriyle öngörülen kullanım ilkeleri geliştirildiğinde düşünülmesi hususu "sürekli ve dengeli gelişme"ye dayalı koruma anlayışının temel bileşeni olarak değerlendirilmektedir.

Turizmin tarihi ve kültürel çevre korunmasında bir neden değil, verimli bir sonuç olarak görülmesi gerektiğinin önemle vurgulandığı Tarihi Kentler Birliği Kastamonu Bildirgesi (2000) önemli ayrıntılarda içermektedir[21].

Günümüzde doğal ve kültürel varlıkları kullanım değeri ile ele alan yaklaşımların, tüm bu varlıkların ve alanların bedeli ödendiği takdirde kullanılabileceği türden politikalar üretmekte (Kentleşme Şurası 2009: 79) olduğu yönündeki görüşlere katılmak, uluslararası ölçekte yürütülen mevcut koruma politikalarına bakıldığında imkânsız görülmektedir. Bu durum bazılarına ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelere bakıldığında daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. "Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi"nin[22] (1999) arkeolojik araştırma ve korumanın finansmanı başlıklı 6. maddesinde taraflardan her birinin **"***Büyük çaplı kamu ve özel ba-*

[20] Atatürk'ün ikameti için 1929 yılında Yalova'da Millet Çiftliği'ndeki bir çınarın yanında iki katlı mütevazi bir köşk yapılmıştır. 1936 yılında köşkün pencerelerine zarar vereceği için yanındaki çınarın dalının kesileceğini öğrenir. Ağacın bir dalının bile kesilmesini istemeyen Atatürk köşkün ağaçtan uzaklaştırılmasını ister. Görev İstanbul Belediyesi Fen İşleri Yollar-Köprüler Şubesi'ne verilir. Sorumlu Başmühendis Ali Nuri (ALNAR) binanın temellerini açtırır. Temellerin altına zor ve çok yavaş ta olsa raylar döşenir. Bina rayların üzerinde doğuya doğru 4 m. kaydırılır. 11 Ağustos 1936 günü yapılan bu işlemi yanında bulunan kız kardeşi Makbule (ATADAN) Hanım, Afet (İNAN) Hanım, Yunus Nadi (ABALIOĞLU), Muhafız K. İsmail Hakkı (TEKÇE), Yaver B.N.B. Nasuhi Bey ve diğer ilgililerle baştan sona izler. http://www.arastirma-yalova.gov.tr/yk55/rky55.htm (13.04.2010).

[21] Bkz. http://www.tarihikentlerbirligi.org/icerik/bildirgelerDetay.asp?newsID=5, 13.04.2010.

[22] http://www.kvmgm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF3948C44161D1F3EAD66033042BB56AC7, 13.12.2010.

*yındırlık çalışmalarında, bu çalışmalara bağlı olarak ortaya çıkacak arkeolojik her çeşit faaliyetin maliyetinin tamamının uygun kamu ve özel sektör fonlarından karşılanmasını sağlayacak önlemler almayı*" taahhüt ettiği belirtilmektedir.

"Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" nin [23] tamamlayıcı tedbirler başlıklı 6. maddesinde "*Mimari Mirasın bakım ve restorasyonu konusunda özel girişimleri teşvik etmek.*" ve Koruma Politikaları başlıklı 11. maddesinde de "*Her bir taraf, kültür mirasının mimari ve tarihsel özelliklerini koruma açısından,- Korunan varlıkların, çağdaş hayatın gereksinmeleri göz önüne alınacak şekilde kullanımını,- Uygun olan durumlarda, eski binaların yeni kullanımlara intibaklarını teşvik etmeyi, taahhüt eder."* ibareleri yer almaktadır.

Amsterdam Bildirgesi (1974) içerisinde yer alan "*yetkililer, yerel yetkililere, ya da kâr amacı gütmeyen kuruluşlara gerekli kaynağı sağlayarak döner sermayeler kurmalı ve onları özendirmelidir. Bu yöntem yoğun talepten doğan değer artışı yoluyla kısa ya da uzun vadede kendini finanse edebilecek bölgelerde uygulanabilir. Yine de tüm özel parasal kaynakları teşvik etmek çok önemlidir. Sayısız özel girişim, ulusal ya da yerel düzeydeki yetkililerle birlikte oynayabilecekleri yararlı rolü ortaya koymuştur*" (Ahunbay 1996) söylemi dikkat çekicidir.

Bu genel nitelikli düzenlemelerin yanı sıra konumuzla doğrudan ilgili ilkesel düzenlemeler de bulunmaktadır. Ülkemizde bu konudaki talep ve düzenlemelerle ilgili çeşitli soru işaretleri ya da belirsizlikler bulunsa da dünyada bu konuyla ilgili mevcut düzenlemelere bakıldığında, zaten pek çok ülkenin yıllar önce bu durumu kavradığı ve bu amaçla çeşitli düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Örneğin, 1964 yılında hazırlanan "Venedik Tüzüğü" ICOMOS ve UNESCO'nun tavsiye ettiği bir çerçevedir. Aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen, tüzük maddeleri her restorasyon çalışmasında "uygulanabilir" olma özelliğini kanıtlamıştır. Venedik Tüzüğü anıtların sürekli bakıma ihtiyacı olduğunu, ona yeni bir işlev vermenin ise bu süreci güvence altına alacağını belirtir (Hueber[24]1991: 40). Tüzüğün 5. maddesinde: "*Anıtların, topluma yararlı bir göreve ayrılması (tahsis) onların muhafazasını daima kolaylaştırır*..." (Akozan 1977: 41) denilmektedir. Anıtsal ve sanatsal mirasın korunması ve geliştirilmesi teoride ya da pratikte, bilimsel olarak geliştirilmiş koruma politikasıyla çatışmaz. Tersine böyle bir politikayı tamamlamaya hizmet edebilir. 1963 yılında Avrupa Komisyonuna sunulan "Weiss Raporunda [25]" da "*geçmişi yok etmeden geleceği hazırlama ve ona hizmet etmek için, bir ülkeyi çirkinleştirmeden geliştirmek mümkündür*…" denilmektedir.

Yine ICOMOS tarafından 1967 yılında Quito' da düzenlenen ve adını buradan alan, "Quito Normları[26]" Sanatsal ve Mimari Değerleri Olan Anıt ve Arazilerin Kullanımına İlişkin Toplantının son raporunda, aslında ülkemizdeki koruma anlayışına yeni bir boyut ve bakış kazandıracak önemli

---

[23] http://www.kvmgm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF3948C44161D1F3EA6B1EAE8878B0E38D, 13.12.2010.

[24] Friedmund Hueber arkeolojik alanlarda koruma ve restorasyon sorunlarıyla ilgili, içinde ülkemizin de bulunduğu (Troia, Aphrodisias, Ephesos gibi) pek çok alanda çalışmalar yürüttü, Hueber ve çalışmalarıyla ilgili daha geniş bilgi için http://www.friedmund-hueber.at/

[25] Quito Normları: Sanatsal ve Mimari Değeri olan Anıt ve Arazilerin Korunması ve Kullanımına İlişkin Toplantının Son Raporu (ICOMOS 1967), Çev. Şelale Dalyan, http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Quito-Normlari,-ICOMOS-1967.pdf, 12.04.2010.

[26] http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Quito-Normlari,-ICOMOS-1967.pdf, 05.04.2010.

tespitler bulunmaktadır. Her ulusal anıtın, sosyal bir işlevi yerine getirmesi amaçlanarak tasarlandığının hatırlatıldığı raporda günümüzde arkeolojik, tarihi ve sanatsal mirasın yıkılma tehlikesi içinde olduğu, yok edildiği, tespitlerinin bile azalmakta olduğu ancak bunun temel nedeninin, gelişen rant baskısının yarattığı tahribat ve etkili-pratik koruma için gerekli önlemleri yürürlüğe koyacak resmi bir politika eksikliğinin yanı sıra kamu yararı ile ulusun ekonomik faydası için anıtsal mirasın ihyasına yönelik teşvik edilme eksikliği bulunduğunun da kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Raporun "anıtların ekonomik değeri" başlığı altında, arkeolojik, tarihi ve sanatsal anıtların, ülkelerin doğal zenginliği gibi diğer zenginlikleriyle aynı anlamda ekonomik kaynaklar olduğu düşünülebilirse, onların korunmalarına ve uygun kullanımlarına sebep olan önlemlerin sadece kalkınma planlarıyla sınırlı kalmayacağı, aynı zamanda bu planlarının bir bileşenini oluşturacağı belirtilmektedir. Yine aynı raporda, tarihi ve sanatsal bir varlığın kullanırlığını ve değerini arttırmak, ona doğasından eksiltmeden, karakteristiklerini vurgulayıp en uygun kullanıma izin veren objektif ve çevresel koşulları sağlamaktır. Başka bir deyişle, bu yerel olanın eşsiz özel bilgisinden kitlelerin hazzına ve farkındalığına çıkaran ve artıran, sanatsal anlamının ötesinde, yeniden değerlendirme süreciyle kendisinden yararlanılmayan bir kaynağı üretken hale getirmenin ekonomik potansiyelini, mevcut değerle birleştirme sorunu olarak görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Avrupa Konseyinin, 1968 tarihinde "Tarihi ve Sanatsal Faydaya Sahip Bina Grupları ve Alanlarının Korunması ve Rehabilitasyonuna Yönelik Politika Uygulanması"na ilişkin Avignon Tavsiye Kararı'nda[27] ise " *kültürel mirasın yeniden canlandırılması ve korunmasıyla ilgili kamu otoriteleri ve özel organizasyonlar arasında sabit bir işbirliği*" hususu vurgulanmaktadır.

Yine konumuzla doğrudan ilgili olan "Antik Gösteri Mekânlarının Kullanılmasına İlişkin Tüzük"ün[28] Avrupa Komisyonunca 1977 de kaleme alınmış olması da diğer devletlerin, ellerinde bulunan rezervleri değerlendirme konusunda onları görmezden gelme değil, görüp farklı stratejiler geliştirerek sahip çıkma yolunu otuz yıl önce benimsedikleri ve ülkelerindeki kültür varlıklarının korunmuşluğuna bakıldığında da bunu başardıkları görülmektedir. Segesta Bildirgesi' de (1995) kültür varlıklarının hiçbir şey yapmamayı politika olarak benimsenen bir anlayışla yaşatılamayacağı, bilimin aydınlattığı yolda geliştirilecek akılcı modellerle ve sorgulayarak pek çok fikir geliştirilebileceği ve bunun nihayetinde bir uygulama yapıp yapmama kararı verilebileceğinin önemli bir göstergesidir.[29]

---

[27] Avignon Tavsiye Kararı (Tavsiye Kararı E): Tarihi ve Sanatsal Faydaya Sahip Bina Grupları ve Alanlarının Korunması ve Rehabilitasyonuna Yönelik Politika Uygulanması (COE 1968), Çev. Şelale Dalyan, http://www.kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Avignon-Tavsiye-Karari,-COE,-1968.pdf, 05.04.2010.

[28] Antik Gösteri Mekânlarının Kullanılmasına İlişkin Tüzüğün orijinal metnine http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/ resources/Texts/Verone_EN.pdf adresinden, çeviri metne ise http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/ arkeolojiilave03.pdf internet adresinden ulaşılmaktadır.13.04.2010.

[29] Segesta Bildirgesi Trapani, Palermo'da düzenlenen "Eski tiyatroların korunması ve kullanılması" muhaveresinin sonunda kabul edilmiştir (17-20 Eylül 1995). Bildirgenin III. Bölümünü oluşturan "*Eski gösteri mekanlarını sanatsal üretim alanları olarak kabul ederek, bu mekanların değerini arttırmak*" başlığı altında yer alan aşağıdaki söylemler, okuduğunuz makalenin yazarının görüşlerinin en azından sadece antik tiyatrolarla ilgili neyin nasıl yapılabileceğinin sorgulanmasının ülkemizde adeta "haram kılındığı" bir anlayışın uluslar arası karşılığının gözler önüne serilmesi açısından önemli görülmektedir. "*Her anıt çağdaş kullanıma uygun değildir ama geleneksel kullanım – ki genellikle yüzyıllar öncesine dayanır – her zaman değerlendirilmesi gereken bir olasılıktır. Düşünülen etkinlik ne olursa olsun, anıtın hassasiyeti her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, gösteriler mirasın değerini arttırmalı ve izleyicilerin söz konusu eski mekana olan ilgilerini teşvik etmelidir. Anıtın bütünlüğünü koruma isteği ve yapımın gereksinimleri ve geniş izleyici kitleleri çeşitli sorunların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Aşağıdaki adımlar ile,*

ICOMOS' un 1999'daki 12. Genel Kurulunda kabul edilen "Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğünün "[30] ilkeleri arasında yer alan "yerli halkın mirasın korunması ile doğrudan ilgilenmesini teşvik etmeli", "miras yerleri için koruma ve turizm planlamaları, ziyaretçi deneyiminin zahmete değer, tatmin edici ve zevkli olmasını sağlamalı", "turizm ve koruma faaliyetleri ev sahibi topluluğun yararına olmalı" söylemleri ise kültürel mirasın korunması, turizm ve katılımcı süreçlerin nedenli birliktelik içerdiğini gözler önüne sermektedir. Aslında burada anlaşılamayan bu söylemlerin ve uygulamaların neden ülkemize sirayet edemediği ya da ettirilmediği hususudur. Ayrıca tüzüğün amaçları bölümünde yer alan "*turizm endüstrisinin, turizmi ev sahibi topluluğun mirasını ve yaşayan kültürlerini geliştiren ve bunlara saygı duyan bir şekilde yönetmesini kolaylaştırmak ve teşvik etmek*", "*sürdürülebilir bir gelecek sağlanması ihtiyacı da dahil miras yerlerinin, birikimlerinin ve yaşayan kültürlerin önemine ve ne kadar kolay zedelenebileceklerine istinaden koruma menfaatleri ve turizm endüstrisi arasındaki diyalogu kolaylaştırmak ve teşvik etmek*" ibareleri, aslında bu konuda ülkemizin bir yasal düzenlemeye olan ihtiyacını ve daha da önemlisi bir anlayış değişikliğini ortaya koymaktadır. Söz konusu tüzük, koruma kullanma dengesinin nasıl kurulması gerektiği; korumadaki hassasiyetlerin yanı sıra, kültür turizminin bu hassasiyetlerle olan destekleyici ilişkisini ortaya koyan çarpıcı bir düzenlemedir. Böyle bir anlayış değişikliğinin kültür varlıklarımızın korunmasına yönelik finansman ve katılım sorunlarının aşılmasında önemli bir dönüm noktası olacağı değerlendirilmektedir. Nihayetinde idari olarak kültür ve turizmin bir çatı altında buluşturulmasının organik yapıya sirayet ettirilemediği, ülkemizde halâ birbirini dışlayan turizm ve kültür (koruma) planları yapıldığı bilinmektedir.[31]

*bu bütünlüğün korunması isteği ile izleyicilerin, ziyaretçilerin ve yerel sakinlerin beklentileri arasında bir denge kurulmalıdır:*
*- mekandan sorumlu olanlar ile etkinlikleri düzenleyenler arasında işbirliği ve diyalog oluşumunun desteklenmesi;*
*- kaliteli sanatsal etkinliklerin teşvik edilmesi; aynı ölçüde, sanatçıların mirasın kültürel boyutunu göz önünde bulundurması;*
*- kalıcı değişikliklerin veya anıtın dokusunu etkileyebilecek geçici çalışmaların iptal edilmesi;*
*- hareketli yapıların inşa edilmesi ve kurulması için yeni fikirler üretmek üzere yarışmaların düzenlenmesi;*
*- her bir mekanın kullanımına ilişkin düzenlemeler hazırlanması ve eski parçaları, mevcut restorasyonları ve sahne tesislerine ilişkin bilgi sunulması;*
*- yerel sakinlerin rahatsız olmasını engellemek için izin verilen desibel düzeyinin sınırlanması ve ses titreşimlerinin eski yapılar üzerindeki etkisine ilişkin çalışmaların teşvik edilmesi;*
*- özel mevzuat yardımıyla kamu güvenliğinin gözetilmesi, özellikle seyirci kapasitesinin asılmamasının sağlanması, ziyaretçilerin belirlenen yollara yönlendirilmesi için gereken tüm önlemlerin alınması*." (Çev. Gökçe Katkıcı, http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiilave03.pdf ; 15.04.2010)

30 http://www.festtravel.com/tr/sayfa.asp?Pageid=121.11.05.2010

31 Örneğin Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013'e bakıldığında, bazı kültür kentlerinin belirlendiği ve kültür turizmiyle ilgili birkaç söylemin yer aldığı ve "tarihi, kültürel ve mimari özelliği olan yapıların ve ören yerlerinin restorasyonu yapılacaktır" söylemi dışında kültür varlıklarına ve kültürel mirasa dayalı ya da bu değerlerin yaşatılması ve ekonomik kalkınmada bu değerlerden yararlanılması ve onların ihya edilmesi döngüsünü destekleyecek bir strateji bulunmamaktadır. Bu durum sadece resmi turizm politikasında değil, kültürel mirasın yönetilmesine ilişkin anlayışta da aynen turizm için geçerlidir. Aslında kültür ve turizm alanında özellikle kamu kesiminde yaşanan ötekileştirmeyle ilgili fiili durumun "5n1k" modeli etrafında derinlemesine araştırılması gerekmektedir. Dünyada kültür ve turizm alanında ortak yapılabilirliklerin ortaya konmaya çalışıldığı pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan Avustralya Çevre Koruma ve Miras Konseyi Ulusal Turizm ve Kültür Mirası Çalışma Grubunca hazırlanan "Going Places, Developing natural and cultural heritage tourism in Australia" (2003) adlı çalışma örnek nitelik taşımaktadır.

## 5. SONUÇ

Gerçek koruma uygulamaları meşakkatli ve ekonomik olarak külfetli uygulamalardır. Kültür varlıklarımızın bulunduğu alanları, korunacak alan olarak belirleyip, hatta onları bilimsel kazılarla açığa çıkartıp, ancak yeterince sahip çıkamadan, doğanın ve insanların tahribine bırakmak, günümüz akıl çağının bir stratejisi ve korumaya gönül verenlerin yöntemi olmamalıdır.

Ülkemizde korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanlarının (özellikle de içerisinde yer alan antik tiyatrolar ve antik gösteri alanlarının) katılımcı bir süreçte yeniden canlandırılarak korunmasına ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması, kültür varlıkları ve alanlarının gelecek nesillere taşınmasındaki en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir.

Kamu-yerel-sivil-özel birlikteliğini destekleyen mevzuatın ise bu çalışmalarda anahtar görevi görebileceği değerlendirilmektedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda kamu-yerel-sivil-özel işbirliğine yönelik herhangi bir kısıtlayıcı tedbir olmamasına karşın, arkeolojik sitlerle ilgili düzenlemeleri belirleyen 658 sayılı ilke kararının, özel sektör, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler, üniversiteler vb. paydaşların dışarıda bırakıldığı ve "insan varlığını dışlayan", "kültür varlıklarını sadece seyirlik eserler olarak gören", "koruma-kullanma dengesi içerisinde hareket edilmesine izin vermeyen" bir koruma anlayışının kısıtlayıcı olduğu değerlendirilmektedir.

745 sayılı ilke kararı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu temel ekseninde, 5225 ve 5228 sayılı Kanunların uygulanmasını şekillendiren, kültür varlıklarının "sürekli ve dengeli gelişme"ye dayalı koruma uygulamalarını bilimsel kriterler çerçevesinde kolaylaştırıcı ve katılımcı bir sürece dönüştüren ve bu anlamda taraf olunan uluslararası anlaşmalar kapsamında ülkemizin yüzünü ağartacak ve Anayasamızın 63. maddesinde "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır" söylemindeki görevin tam anlamıyla yerine getirilmesinde gerekli altlıkları oluşturmaktadır.

Yine kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları bugün tüm dünyada özellikle kültür, sanat, sağlık, spor ve eğitim konularında giderek yoğun biçimde uygulanan ve her gün artan bilinçlenmeyle sürdürülen çağdaş bir katılımcılık yöntemi olarak kabul görmüştür. Kültürel mirasın ihyasına ilişkin sorumluluk, karşılıklılık ilkesine bağlı olsun ya da olmasın, yukarıda açıklanan tüm yöntemler ve tüm tarafların sınırlılıklarının akılcı bir modelde belirleneceği ilkeler çerçevesinde üstlenilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin ve dünyanın en büyük hazinelerinden olan arkeolojik alanlarımızın kurumsal sosyal sorumluluk, sponsorluk ve kültür turizmi projeleri kapsamına alınarak ihya edilmesi talepleri, kamu yararına yönelik girişimlerin katılımcı fikir ve işbirliği içerisinde çok yönlü olarak yürütülmesini destekleyen kültür ve turizm sektörleri açısından ülkemiz adına olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışmada vurgulanmak istenen temel unsur, kamu otoritesiyle gelişen ancak günümüzde akademik boyutta da karşılık bularak aynı anlayış çerçevesinde sıkışıp kalan bu durumun, hem kamu hem de akademik boyutta alçak sesle dile getirildiği, mevcut "koru(ya)ma(ma) olgusu"nun

tamamı ile yeniden yapılandırılmasına olan ihtiyacın yüksek sesle dile getirilmesidir.

Zaman kaybedilmeden mevcut durum gözden geçirilerek;

— *sürekli ve dengeli gelişmeye uyarlı,*

— *orta ve uzun vade hedefleri belirli,*

— *katılımcı süreçleri içeren,*

— *toplumla bütünleşen,*

— *koruma süreçlerinde kamu-yerel-sivil-özel bütünleşmesini özümseyen,*

— *akçal kaynak sağlanması ile ilgili (kolaylaştırıcı, cazibeyi artırıcı) akılcı sistemler getiren,*

— *kültür turizmini ve bu alandan sağlanacak kaynağı gözeten,*

— *kültürel mirastan ya da kültür turizminden elde edilen gelirin önemli bir kısmının yine bu alanda kullanımını öngören,*

— *kültür turizminin katkı sağladığı diğer sektörlerden kültürel mirasın sürekli ve dengeli korunmasına kaynak aktarımını destekleyen,*

— *eğitimle ilgili süreçlere koruma politikalarının dâhil edilmesini sağlayan,*

— *bilgi teknolojilerine dayalı sistemlerin kullanımını destekleyen,*

— *geleneksel yapı tekniklerinin yaşamasını garanti altına alan,*

— *kültür varlıklarının tespitinden başlayıp (araştırma, kazı ve müze dahil olmak üzere) koruma uygulamalarına kadar tüm süreçlerle ilgili standart ve kriterlerin belirlenmesini zorunlu kılan,*

— *kişilere değil, yasaya göre alt düzenlemeleri işaret eden,*

— *korumayı yasaklama ile sağlamak yerine, duyarlılık yaratmayı hedefleyen*

— *uluslararası tecrübe ve bilgi birikiminin yorumlanmasına ve paylaşılmasına olanak tanıyan,*

kalıcı ve ideal bir üst ölçekli "kültürel miras politikası"[32] sektöre kazandırılmalıdır. Bu politikaya uyarlı yasal düzenleme ve alt politikalar ise "etik kurallar", "standartlar", "kriterler", "temel ilkeler", "hedefler" ve "tanımlarla" birlikte zaman kaybedilmeden hazırlanmalıdır. Kültür turizmi ve kültürel miras birbirini destekleyen iki temel olgu olarak değerlendirilmeli, kültür turizminin özellikle paydaşların çıkarlarının da gözetilebilmesi avantajını sağlayan, bu özelliği ile de alandaki paydaşlar tarafından benimsenmesi kolay, önemli bir kaynak olduğu bu çalışmalarda göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışmada daha ayrıntılı olarak ele alınan arkeolojik sitlerden antik şehirlerde, alanın özelliğine bağlı olarak kısa, orta, uzun vadeli koruma/kullanma biçimlerinin belirlenmesi; işlevlendirme, taşıma kapasitesi, müdahale yöntem ve biçimlerinin belirlenmesi korumanın temel konusunu oluşturmalıdır. Bu husus ayrıntılı araştırmalara konu edilerek, koruma uygulamalarının geliştirilmesi

[32] "Kültürel Miras Politikası" vurgusu önemli görülmektedir. Sektöre ilişkin pek çok yazın ve söylemde bir kültür politikasının yokluğundan ya da eksikliğinden söz edildiği bilinmektedir. Ancak "kültür" Güvenç'inde (1984: 98) tanımladığı gibi "bilim alanında uygarlık; Beşeri alanda eğitim sürecinin ürünü; Estetik alanda güzel sanatlar; Maddi ve biyolojik alanda üretme, tarım, çoğaltma ve yetiştirmedir. Bu nedenle "kültür politikası" dendiğinde çizilen perspektif aslında toplumun temel bir yaşam ve anlayış biçimini işaret edecek kadar geniş bir yelpazeyi de işaret ediyor olabilir. Sonuç olarak kültür varlıkları ile ilgili bir politikanın gerekliliği yada hayata geçirilmesine yönelik söylemlerin "kültürel miras politikası" şeklinde ele alınması, sektöre yönelik daha uygun bir seçenek olarak önerilebilir.

programı dahilinde yukarıda önerilen kültürel miras koruma politikalarının bir parçası haline getirilmelidir. Bu yaklaşım kaçınmadan, yöntem ve biçimleri belirleyerek, kültür varlıklarımızın ihya edilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması ve kaynak yaratılması yönünde kolaylaştırıcı tedbirlerin alınmasının sağlanması için zaruriyet arz etmektedir.

Yang'ın[33] (2003) belirttiği gibi, tarihi dokuyu anlamak, kentin bileşenlerini araştırmak, incelemek, sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel açıdan korumayı sürekli ve dengeli kılmak eşitlik ve erişilebilirliği gözetmek gibi korumanın evrim geçiren kuralları vardır. Çağın olanakları göz önünde bulundurularak, korumada her düzeydeki katılımcının sorumluluğunun önemi hatırlanarak kültürel mirasın korunması sürecinde herkes tarafından neler yapılabileceği yeniden gözden geçirilmelidir.

Makalede önerilen "kültürel miras politikası" nın hayata geçirilmesi mevcut şartlar göz önüne alındığında ütopik görülebilir. Ancak ülke kalkınmasında önemli bir bileşen olacağı değerlendirilen bu politikanın hayata geçirilemeyeceğinin düşünülmesinin, insan aklının başarabileceklerine olan inancı sarsacağı unutulmamalıdır.

## KAYNAKÇA


Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Çeviren: Aygül Ağır, İstanbul. 149–156.

Akozan, F. (1977). *Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar*, İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, No:47.

Asatekin, G. (2003). *2000'li Yılların Türkiye'sinde Koruma Sorunsalı ve Aykırı Bir Belge*: Nara Belgesi. Mimarlık Dergisi, 2003/311.

Asatekin, G. (2004). *Kültür ve Doğal Varlıklarımız; Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3016.

Bademli, R.R. (1997). *Ulusal Çevre Eylem Planı: Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Haziran 1997.

*BİMER'e yapılan 162751 Sayılı ve 07.04.2010 tarihli başvuruya, Kültür ve Turizm Bakanlığının 13.04.2010 tarih ve 77731 sayılı yazılı cevabı*.

Cengiz, E. (2006). *Müze Pazarlaması: Pazarlama Karması Elemanlarının Müzelere Uyarlanması.* Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, 87-108.

Demir, H. (2009). *Hazine ve Kamu Taşınmazlarının Yatırım Amaçlı Kullanımı*. Maliye Finans Yazıları, 2009/85, 9-18.

Durna, Ufuk – Eren, Veysel, *2002 Kamu Sektöründe Stratejik Yönetim*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 35, Sayı 1, S. 55–75,

Elbert, W. (2003). *TKB (Tarihi Kentler Birliği) Uluslararası Bursa Buluşması: Günümüzde Kültür Politikaları ve Kentsel Miras*, 29 Mayıs–1 Haziran 2003, http://www.tarihikentlerbirligi.org (13.04.2010).

Environment Protection and Heritage Council.(2003). *Going Places, Developing natural and cultural heritage tourism in Australia*, http://www.ephc.gov.au/pdf/EPHC/ goingplaces_issues.pdf.

*Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik II, Eğitim, İşletmecilik ve Turizm Sempozyumu*, 21–23 Mayıs 2009, Bildiriler, Ankara: VEKAM Yayınları, 2009/16.

Güvenç, B. (1984). *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi.


[33] Minja YANG, UNESCO Dünya Mirası Merkezi Direktörü.

Hueber, F. (1991). *Arkeolojik Yapıların ve Alanların Koruma ve Restorasyon Sorunları. Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi I. Sempozyumu* 14-16 Ekim 1991 Antalya, Ankara: Dönmez Ofset. 37-42.

ICOMOS, (1990). ICOMOS *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*, http://www.icomos.org.tr/getfile.php?dosyano=6)

ICOMOS, (1999). *Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü*. http://www.festtravel.com/tr/ sayfa.asp?Pageid=121,

ICOMOS, (1999). *Tourism at World Heritage Cultural Sites; The Site Manager's Handbook*, The ICOMOS International Committee on Cultural Tourism, Colombo:ICOMOS.

Keleş, V. (2003). *Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2/1, 1-17.

*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*, Kanun No: 5226, Yayın Tarihi: 27.7.2004, http:/rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2004/07/20040727.htm

*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*. (2009). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3237.

*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları*. (2009). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:3238.

Meydan, Uygur, S.- Baykan, E. (2007). *Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri*. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2007/2, 30-49.

Öner, M.A. (2002). *Kavram Kargaşası Üçüncü Sektör ? = Sivil Toplum, 5*. http://www.maoner.com/2002_04_st_us.pdf, 12.04.2010

Özbey F. R. (2002). *Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Turizm Kalkınması*. Anadolu Üniversitesi, İİBF Dergisi, 2002/1 (VIII), 68-84.

Özcan, N, K.- Yenice, M.S. (2008). *Arkeolojik Mirasın Sürdürülebilirliği: Koruma-Geliştirme Stratejileri İçin Bir Yöntem Önerisi*: Konya Alaaddin Tepesi Türkiye Örneği, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5/1, 1-16.

Özdoğan, M. (2006). *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji, Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları*: 2, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sezgin, M.- Karaman, A. (2009). *Müze Yönetimi ve Pazarlaması*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Snowden, D.(2008). *Heritage Tourism in Australia*, Australia, Federation of Australian Historical Societies Inc. GPO Box 1440, Canberra ACT, 2601.

Tankut, G. (1991). *Kentsel Arkeolojik Alanlarda Arkeolojik Değerlerin Kent Hayatına Katılımı, Korumanın Fiziksel Planlama Boyutu. Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi I. Ulusal Sempozyumu*, 14-16 Ekim 1991 Antalya, Ankara: Dönmez Ofset,19-24.

*TBMM Plan Bütçe Komisyonu 2009 Mali Yılı Bütçesi Sunumu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kasım, 2008.

*TKB Bartın-Amasya Bildirgesi*, 19 Nisan 2003, http://www.tarihikentlerbirligi.org, (13.04.2010).

*Türkiye Arkeolojik Kazı Politikası*, (1989). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

*Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013*. Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları-3085.

*Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu 2002*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını:2933.

UNESCO, (2008). World *Heritage 32 COM, WHC-08/32.COM/7B.Add.2 (Item 7B of the Provisional Agenda: State of conservation of World Heritage properties inscribed on the World Heritage List)*, Paris, 27 June 2008, http://whc.unesco.org/en/sessions/ 32COM/documents/

Vauzelles-Barbier, D.(1984). *Kent Özeklerinin İyileştirilmesinde Halk Katılımı. Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları Kuram ve Uygulama*, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisinden Seçmeler:2, Ruşen KELEŞ, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 47–71.

WTO, (1999). WTO/UNESCO Seminar On "Tourism and Culture", 20-21 April 1999, Madrid:WTO/OMT.

WTO, (2001). *Cultural Heritage and Tourism Development*, *A Report on the International Conferance on Cultural Tourism*, 11-13 December 2000, Madrid, Spain:WTO.

Yang M. (2003). *TKB Uluslararası Bursa Buluşması: Panel / Genel Değerlendirme ve Sonuç Bildirgesi, 29 Mayıs–1 Haziran 2003*, http://www.tarihikentlerbirligi.org, 13.04.2010.